

ДИСКУРС-АНАЛІЗ І АДЕКВАТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ

Стаття присвячена визначенню статусу дискурс-аналізу при досягненні адекватності й еквівалентності перекладу, основною передумовою якого є аналіз когнітивно-прагматичних відтінків концептів мовної картини світу нації, врахування комунікативної спрямованості, інтенції, особливостей сприйняття мовною особистістю, функціональний, соціокультурний аналіз вихідного тексту, що існує в ситуації спілкування, тобто дискурсу.

Ключові слова: дискурс-аналіз, переклад, мовна особистість, мовна картина світу нації.

Статья посвящена определению статуса дискурс-анализа при достижении адекватности и эквивалентности перевода, главной предпосылкой которого является анализ когнитивно-прагматических оттенков концептов языковой картины мира нации, учет коммуникативной направленности, интенции, особенностей восприятия языковой личностью, функциональный, социокультурный анализ существующего в ситуации общения исходного текста, то есть дискурса.

Ключевые слова: дискурс-анализ, перевод, языковая личность, языковая картина мира нации.

The article considers the definition of the status of discourse-analysis in an effort to make the translation adequate and equivalent, the main precondition for which is the analysis of cognitive and pragmatic conceptual connotation of the national language picture of the world, taking into consideration communicative orientation, intention, the peculiarities of perception of a linguistic personality, functional and sociocultural analysis of the existing initial text, i.e. discourse, in the situation of communication.

Key words: discourse-analysis, translation, linguistic personality, national language picture of the world.

Постановка проблеми. Мультилінгвальна комунікація в світі, де стрімка глобалізація фінансово-економічного, політичного простору стала подією, що вплинула на формування нових відносин між мовами, отримує все нові напрямки розвитку та перспективи. Встановити діалог, зробити крок через кордони держав, мов і культур – ось ті завдання, які постають перед сучасними перекладачами. З іншого боку, в рамках різноманітних мовних співтовариств саме переклад збагачує сучасне мовознавство новими теоретичними поняттями, пріоритетними напрямками та подальшими перспективами наукових досліджень.

Актуальність дослідження. Мова конструє картину світу, що стимулює науковий пошук в області вибору відповідних засобів, за допомогою яких необхідно донести адресатові найбільш адекватну й точну копію, іншомовний еквівалент вихідного

тексту. Завдання ускладнюється наявністю лінгвоетнічних, соціокультурних і психологічних бар'єрів. Для якісного мовного посередництва необхідно враховувати й досконально аналізувати когнітивно-прагматичні відтінки концептів мовної картини світу нації, проводити концептуальний, соціокультурний, дискурс-аналізи особливостей вихідного тексту.

Мета статті: визначити статус дискурс-аналізу при досягненні адекватності й еквівалентності перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження в області перекладознавства доводять, що досягнення комунікативної еквівалентності, формування правильного перекладацького рішення, є можливими тільки при використанні знань різних галузей науки. Так, у сучасному мовознавстві можна назвати ряд досліджень у сфері перекладознавства, що мають значення для становлення кроскультурних (В.І. Карабан, М.П. Брандес, А.Д. Швейцер, Л.К. Латишев), психолінгвістичних (О.І. Горошко, А.В. Кіріліна), лінгвокультурологічних і соціолінгвістичних (Л.Ф. Компанцева, Л.М. Синельникова) парадигм.

Соціальна спрямованість перекладу очевидна. «Будучи невід'ємною частиною двомовної опосередкованої комунікації, переклад у той же час своїм суспільним призначенням орієнтований на звичайну, одномовну комунікацію» [Латишев 2001, 20]. При цьому будь-який переклад покликаний розглядати повідомлення як процес, де взаємодіють усі екстралінгвістичні фактори, що виводить нас на сприйняття завдань перекладу як на дискурс-аналіз. «Якщо текст – результат, то дискурс – процес. Якщо функціональний стиль і його нормативні приписи здебільшого відчужені від суб'єктів мовлення, то дискурс наближений до соціально визначених адресанта й адресата...» [Синельникова 2002, 114]. І що як не переклад ураховує комунікативну спрямованість, інтенції, особливості дискурсу мовною особистістю. «Комунікативна поведінка реалізується в дискурсі, тобто в тексті, що існує в ситуації спілкування... Виділяються чотири групи категорій дискурсу: 1) конститутивні, що дозволяють відрізнити текст від нетексту (відносна оформленість, тематична, стилістична й структурна єдність і відносна смислова завершеність); 2) жанрово-стилістичні, що характеризують тексти в плані їхньої відповідності функціональним різновидам мовлення (приналежність до стилю, жанровий канон, кліше, ступінь ампліфікації / компресії); 3) змістовні, які розкривають зміст тексту (адресативність, образ автора, інформативність, модальність, інтерпретативність, інтертекстуальна орієнтація); 4) формально-структурні, що характеризують спосіб організації тексту (композиція, членування, когезія). Кожна з названих є рубрикою для більш окремих категорій, наприклад, інтерпретативність проявляється як точність, ясність, глибина, експлікативність / імплікативність» [Карасик 2002, 300]. Кожна з цих категорій повинна дійти до адресата, бути переданою вербальними засобами таким чином, щоб вплив на свідомість реципієнта відповідав поставленій меті адресанта.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо перекладацький процес як еквівалентну взаємодію мов, де відношення комунікативної еквівалентності та інформативної направленості між текстом оригіналу та текстом перекладу повинні зберігатися. «Інформація все більше стала наближатися до комунікації – операції трансляції символів, яка закликає або спонукає до дії» [Горошко 2009, 53]. Пропорційно росту технологічних новотворень розвивається й мова, збагачується новими концептами, рядами лексичних ін-

новацій, в результаті – змінюються культурно-мовленнєві стереотипи, з'являються нові об'єкти мовної картини світу, тобто, грані реальності. «Комунікація є не просто процесом обміну інформацією, це процес створення деякої спільноти, в якому осмислюється будь-яка інформація й потім співвідноситься зі смислами всіх учасників комунікативних взаємодій, створюючи, таким чином, певну міру взаєморозуміння, а також спільне сенсотворення або сенсогенерування. Таким чином, під комунікацією, в першу чергу, розуміють соціальний процес створення, збереження, підтримки та перетворення соціальних реальностей» [Горошко 2009, 53].

Будь-який текст виконує певну комунікативну функцію, доводить факти, виражає емоції, встановлює контакт між комунікантами, вимагає відповідних реакцій або дій. Загальний характер повідомлень і їх вербальне оформлення визначається комунікативною метою тексту, процесу, і, врешті-решт, дискурсу. Дискурс – зв'язний текст, який розглядається в сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами. Дискурс в сучасному науковому контексті розглядається як «текст, що є зануреним у життя».

Особливий інтерес фахівців викликає дослідження інтернет-дискурсу. Останнім часом все більше англійських концептів входять у російськомовний та україномовний ареал саме завдяки їхній актуалізації в інтернет-дискурсі. «Семіотичне поле поняття *Self* у російській мовній свідомості тільки починає розвиватися. В Інтернеті подібних прикладів не багато, але, тим не менше, вони є в наявності» [Компанцева 2006, 95]. Л.Ф.Компанцева аналізує поняття *Self* в назвах форумів, компаній, сайтів, різноманітних літературних та музичних серій, і, таким чином, вибудовує його концептосферу в російській мовній свідомості. Без знання мови оригіналу, в даному випадку, англійської, або без адекватного перекладу неможливим є розуміння мережевого співтовариства чи мовної особистості, а, отже, й сприйняття картини світу. «Для славянських авторів проблема самоідентифікації й самопредставленості особистості в Мережі особливо актуальна, так як зміна соціальних і економічних парадигм в пострадянському просторі призводить до виникнення проблеми пошуку нової ідентичності» [Компанцева 2006, 98].

Процес перекладу передбачає принаймні два етапи: усвідомлення перекладачем змісту оригіналу та вибір варіанту перекладу. Посередницька комунікація – це аналіз тексту вихідного, функціональний і прагматичний, тому що, в першу чергу, перекладач повинен визначити мету й завдання тексту, структуру, прагматичні й функціональні особливості, які адресант вкладає в повідомлення. Таким чином, для досягнення перекладацької еквівалентності враховуються «три взаємозалежних елементи наступної тріади: 1) комунікативна інтенція (мета комунікації), 2) функціональні параметри тексту й 3) комунікативний ефект. Ці елементи висвітлюють три компоненти мовленнєвого акту – відправника повідомлення, тексту й одержувача повідомлення. Стосовно перекладу співвідношення між елементами тріади може бути сформульоване в такий спосіб: перекладач виявляє на основі функціональних домінант вихідного тексту комунікативну інтенцію, яка лежить у його основі, й, створюючи кінцевий текст, прагне одержати відповідний цій інтенції комунікативний ефект. Звідси випливає важливість обліку функціональних параметрів тексту для забезпечення основної умови еквівалентності – відповідності між комунікативною інтенцією відправника й комунікативним ефектом кінцевого тексту» [Швейцер 1988, 147].

Для подолання бар'єрів нерозуміння необхідний прагматичний аналіз, в основі якого лежить когнітивно-дискурсивна наукова парадигма. Дискурс, що розглядається як синергетична система, впливає на свідомість реципієнтів, які, в свою чергу, є мовними особистостями, відображають суб'єктивну картину світу, залежні від навколишніх факторів: культури, політики, соціуму тощо. Саме дискурсивний аналіз дає точні уявлення про комунікативну інтенцію, соціокультурні, психолінгвістичні й етнокультурні установки, приховані в концептах, спрямовані на певну аудиторію, і, як результат, має на меті певний вплив на реципієнта. «Прагматичний аналіз розкриває ці взаємодії автора й читача, встановлює рівень корисної інформації в тексті, орієнтуючись на типологію читацької адреси» [Валгіна 2003, 13]. Здійснення прагматичного впливу на одержувача інформації є важливою складовою будь-якої комунікації, в тому числі міжмовної, міжкультурної.

Будь-який дискурс, чи то соціолінгвістичний, чи прагматичний, чи побутовий, передбачає наявність цінностей, які концентруються в ключових концептах. Розуміння цих концептів надає можливість до розпізнавання мовної особистості, що, в свою чергу, є носієм більш глибокої інформації, віддзеркалює мовну картину світу нації. «Мовна свідомість оперує квантами знання, що проживається, – концептами, сукупність яких і є концентрованим досвідом людства, етносу як частини людства, соціальної групи як частини етносу, особистості в усій різноманітності її проявів. Лінгвістичний аналіз концептів передбачає вивчення тих мовних одиниць і комунікативних утворень, які означають, виражають і описують концепти як ментальні сутності» [Карасик 2002, 299]. Передати шляхом підбору правильного перекладацького рішення картину світу нації, врахувати лінгвоетнічні особливості, лінгвокультурологічні аспекти – ось те рішення, що постає перед перекладом і перекладачем.

Висновки. Сприйняття й розуміння макротексту можуть бути різноманітними, залежно від реципієнта, наприклад, тексти різних жанрів побудовані таким чином, щоб проекція тексту на свідомість адресата й адресанта була ідентичною. Головне завдання перекладу, комунікативна еквівалентність, що спирається на дискурс-аналіз, полягає в тому, щоб реципієнт адекватно інтерпретував текст. Перед перекладачем ставиться непросте завдання передачі іншомовного тексту, де необхідно враховувати й процесуальну й результативну сторону, психологічні особливості учасників комунікації, мотиваційні, когнітивні й емоційні сфери особистості, вирішувати ряд творчих задач. Переклад стає евристичним процесом, в ході якого народжуються нові прагматичні відносини.

Перспективи подальших досліджень. Когнітивно-дискурсивна парадигма сучасного мовознавства є невід'ємною науковою основою перекладу. Процес вивчення функціонування мови припускає розширення можливостей передачі іншомовного повідомлення й удосконалення методик перекладу. Дискурс-аналіз надає нові можливості для систематизації технік перекладу, обумовлених наявністю лінгвістичних стереотипів у різних мовах.

1. Валгіна Н.С. Теория текста: Учеб. пособ. – М.: Логос, 2003. – 280 с. 2. Горошко Е.И. Информационно-коммуникативное общество в гендерном измерении: Монография. – Х.: ФЛП Либуркина Л.М., 2009. – 816 с. 3. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с. 4. Компанцева Л.Ф. Философия Сети Интернет: школа Бернарда Лонергана и славянский опыт: Монография. – Луганск: Знание, 2006.

– 352 с. 5. *Латышев Л.К.* Технология перевода: Учеб. пособ. по подготовке переводчиков (с нем. яз.). – М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. – 280 с. 6. *Синельникова Л.Н.* Текст. Стилль. Дискурс (парадигмальные отношения в условиях современной языковой ситуации) // Социолингвистика: XXI век / Луган. гос. пед. ун-т им. Т.Шевченко; Отв. ред.: Л.Н.Синельникова, Л.Ф. Компанцева, Г.А.Петровская. – Луганск: Знание, 2002. – 296 с. 7. *Швейцер А.Д.* Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. – М.: Наука, 1988. – 215с.

Антоненко З.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МЕТАФОРИЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «ГЛОБАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА КРИЗА» В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ (на матеріалі іспанської та української мов)

У статті розглядаються основні моделі метафоризації концепту «глобальна економічна криза» та особливості їхнього відтворення мовою перекладу.

Ключові слова: еквівалент, картина світу, концепт, метафора, модель.

В статье рассматриваются основные модели метафоризации концепта «глобальный экономический кризис» и особенности их передачи языком перевода.

Ключевые слова: эквивалент, картина мира, концепт, метафора, модель.

This article investigates the main models of metaphorization of the concept “global economic crisis” and the peculiarities of their rendering into the target language.

Key words: equivalent, image of the world, concept, metaphor, model.

Не потребує доведення той факт, що мовні контакти є надзвичайно важливим зовнішнім чинником розвитку людських мов, а процес глобалізації сприяє міжмовним контактам, обміну інформацією та формуванню нових уявлень про явища навколишнього світу [4:40]. Останньою подією такого масштабу стала світова економічна криза, наслідком чого, в лінгвістичному аспекті, стала поява великої кількості повідомлень економічного спрямування з основною семою «криза», і відповідно, виникла потреба ретельного дослідження їхнього лексичного наповнення. Масштабність проблематики засвідчує факт кризового стану в багатьох країнах світу, але через те, що тексти повідомлень написані різними мовами ускладнюється процес обміну інформацією. Ще однією перепороною в порозумінні представників різних національностей може стати значна метафоризація понять, оскільки кризові явища тісно переплелися з повсякденним життям суспільства, тим самим спричинивши появу нових асоціацій та уявлень про проблему. Саме тому увагу в нашій статті приділено відтворенню та перекладу метафор в текстах повідомлень іспанською та українською мовами.

Дослідження метафор в різних аспектах здійснювалося у багатьох працях як українських, так й іноземних лінгвістів (М.П. Кочерган, Н.Д. Арутюнова, В.Н.Теля,